

**THE ART OF DETERRENCE
THE ROLE OF THE MILITARY INDUSTRY
IN THE ARMS COMPETITION****AZ ELRETTENTÉS MŰVÉSZETE
A HADIIPAR SZEREPE A FEGYVERKEZÉSI
VERSENYBEN**PÁL Anita Brigitta¹**Abstract**

Since the end of the Cold War, a thorough restructuring of the armed forces has taken place. What we are witnessing is not the contraction of military forces, but rather the reorganization and increased diversity of the types of military forces. A strong parallel can be shown with the pre-modern period, which is characterized by the diversity of military forces and warfare (feudal levies, civil militias, mercenaries, pirates) and the corresponding diversity of the new dynamics. In my opinion, two interconnected developments played a critical role in bringing about these changes: one was the destructive nature of modern warfare, while the other development was the process known as globalization, which created the ever-increasing interdependence and interdependence of economies and societies. In this article, I want to examine how the art of deterrence and the central perception of the concept of security have been transformed by globalization.

Keywords

globalization, proliferation, transnationalization, defense industry

Absztrakt

A hidegháború vége óta a fegyveres erők alapos szerkezetátalakítása ment végbe. Aminek tanúi vagyunk, az nem a katonai erők összehúzódása, hanem sokkal inkább a katonai erők típusainak átszervezése és megnövekedett sokfélesége. Erős párhuzam mutatható ki a modern kor előtti időszakkal, amelyet a katonai erők és a hadviselés sokfélesége (feudális illetekek, polgári milíciák, zsoldosok, kalózkod) az új dinamikához való viszonyulása és megfelelő változatossága jellemez. Véleményem szerint két egymással összefüggő fejlemény hatott kritikusan ezen változások előidézésében: az egyik a modern hadviselés pusztító mivolta, míg a másik fejlemény a globalizáció néven ismert folyamat, ami a gazdaságok és társadalmak egyre növekvő kölcsönös függőségét és interdependenciáját hozta létre. Ebben a cikkben azt kívánom megvizsgálni, hogy az elrettentés művészete és a biztonság fogalmának központi percepciója hogyan alakult át a globalizáció hatására.

Kulcsszavak

globalizáció, proliferáció, transznacionalizáció, védelempar

¹ pal.anita@hm.gov.hu | ORCID: 0000-0003-4750-193X | volunteer operational reserve lieutenant, international relations expert, international security and defense policy expert, Ministry of Defence Defence Economic Bureau International Directorate Customs, Excise and Bordercrossing Branch | önkéntes műveleti tartalékos hadnagy, nemzetközi kapcsolatok szakreferens, nemzetközi biztonság- és védelempolitikai szakértő, nemzetközi kapcsolatok szakreferens, nemzetközi biztonság- és védelempolitikai szakértő, HM Védelemgazdasági Hivatal Nemzetközi Igazgatóság Vám, Jövedék és Határforgalmi Osztály

GLOBALIZÁCIÓ ÉS NEMZETBIZTONSÁG

A globalizáció hatása az egyes államok biztonságára már az 1970-es évek olajváltásai kapcsán érzékelhetővé vált, amely kezdte megingatni a katonai és nemzeti biztonság primátusát. A hidegháború végével és a globalizálódás felgyorsulásával a nemzetközi szervezetek és transznacionális vállalatok is a rendszer teljes jogú szereplőivé váltak, az államközpontú gondolkodásmód pedig háttérbe szorult. A nemzetközi rendszerben egyre meghatározóbbá vált – és válik mai is – a szereplők közötti kölcsönös függőség, az interdependencia. Az aktorok egyre nagyobb egymásrautaltsága és az egymásba kapcsolódó érdeklátatok révén az államok nemzeti biztonságra alapozott felfogásának helyét átvette a nemzetközi biztonság megközelítése. A tömegpusztító fegyverek proliferációját szintén előmozdította a globalizálódás. A nukleáris fegyverkezés és elrettentés, tehát a leginkább katonai kihívások helyét pedig átvették a biztonságpolitikában új típusú biztonsági kihívásokként emlegetett fenyegetések.

Az állami szuverenitás

A globalizáció hatással van a szuverenitásra, amely a biztonsági perspektívához viszonyul. Míg az egymásrautaltság bonyolítja a külső szuverenitást az államok közötti tudatos és ratifikált alkalmazkodás érdekében, addig a globalizáció a termelésre, a pénzügyre, az iparra és más kiterjedések térbeli átrendeződésére fejt ki hatását, amelynek eredményeként a helyi döntések globális következményekkel járnak, és a rutin életet a globális események mozgatják. Így a szuverenitás, a nemzetbiztonság hagyományos megközelítésének alappillére, és amelyet „egy adott területen belül az állampolgárok feletti legitim hatalom monopóliumaként” értelmeznek, mind belül, mind kívül érintett. Egy másik hatás a kollektívizmussal szembe fordított hajlandóság az együttműködésre. A különböző államok más-más biztonsági és gazdasági eszközt kerestek, így abszolút szuverenitásukkal kereskednek egy viszonylag nagyobb biztonsági és gazdasági térért, ezért a nemzetállamok egyre inkább több egymást átfedő szervezet tagjaivá válnak. Előreláthatólag ugyan a globalizációnak egy homogénebb világot kellett volna eredményeznie, de a „hidegháború” vége ellenére egyre nagyobb különbségek mutatkoznak a terrorizmus elleni küzdelem megközelítései között, amely ma az egész földkerekséget érinti. Ebből arra lehet következtetni, hogy a globalizáció hatása a szuverenitásra hibrid.

Gazdasági biztonság

A nemzetközi kereskedelem mai sokrétű szerkezetében, amelyet többnemzetiségű megállapodások, egymásrautaltság és erőforrás-hozzáférhetőség stb. kategorizálnak, a gazdasági biztonság garantálja a nemzetbiztonság legfontosabb elemét. A globalizáció azonban a hagyományos határok érzékelhető gyengüléséhez vezetett, és a közgazdaságtan vált a nemzetbiztonság új pénznemévé. A gazdaság szegénységhez és sivársághoz vezet a lakosság számára. A mai világban az országok célja nem a földek meghódítása, hanem a piacok uralása és ellenőrzése. Arra a következtetésre jutunk, hogy a globalizáció vegyes hatást gyakorol az országokra nemzeti hatalmuktól, elhelyezkedésüktől és nemzetközi helyzetüktől függően. [1]

Társadalmi biztonság

1993-ban a kutatók egy csoportja, a Koppenhágai Iskola, úgy fogalmazta meg a társadalmi biztonság fogalmát, mint a társadalom azon képességét, hogy a változó feltételek és lehetséges vagy tényleges fenyegetések mellett megmaradjon alapvető karakterében. A társadalmi biztonság kiemelt kérdéssé válhat, mivel a közösségi identitás és kultúra mintáit érintő fenyegetésekkel és sebezhető pontokkal kapcsolatos. A migráció fontos oka a demográfiai minták változásának, ezért egy bizonyos számon túl a migráció társadalmi feszültségeket szül. [2]

Katonai biztonság

A haderők új fenyegetései között éles párhuzam vonható a globalizáció által elmosott szektorok és a hatalmi rendszert jellemző polarizáció között, amely felerősítette a terrorizmus jelenségét a hidegháború óta. Az uralkodó környezetben látható átalakulás tapasztalható a háborúk következtében a „clausewitz-i államközi háborúktól a harmadik típusú etnikai polgárháborúkon keresztül a kis államok közötti háborúig”. [3] Az átfogó nemzetbiztonság ma már mindenre kiterjed, mint ahogy az emberi biztonságot érintő tágabb témákra is, például az ökológiára, az egészségügyre, az oktatásra és a kereskedelemre, csak hogy néhányat említsek, mivel a veszélyek gazdasági, környezeti és betegségekkel kapcsolatos területeken nyilvánulnak meg. [4]

Környezetbiztonság

A környezetbiztonság az életfenntartás képessége három jelentős elemmel, például a környezetben okozott katonai károk megelőzése vagy helyreállítása, a környezeti eredetű konfliktusok megelőzése vagy az azokra való reagálásnak a képessége, valamint a környezet védelme annak eredendő erkölcsi értékéből fakadóan.

Terrorizmus

Az elmúlt évtizedekben lezajló információs forradalom leginkább a csúcstechnológia szektort érintette, azaz a számítógépek technológiai világának „infokommunikációs” szektorát. Egyik példája a pilóta nélküli repülőeszközök, azaz a dróntechnológia gyors fejlődése, amely komoly kérdéseket vet fel a nemzetbiztonság által viselt kockázatainak szempontjából és azok legitim felhasználásáról. A terroristák általában támadásra, megzavarásra, megfigyelésre vagy propaganda videók készítésére használják fel a dróntechnológia fejlődését. Azonosítható drónprogrammal jelenleg 4 terrorszervezet rendelkezik: a Hezbollah, a Hamász, az Iszlám állam, és a Jabhat Fateh al-Sham. [5]

Hangsúlyozni szeretném, hogy a terrorizmus elterjedése a globalizációval és a technika fejlődésével kéz a kézben járnak. Ahogy összefonódtak, azonnal felgyorsították a pénzügyi átutalások rendszerét és egy eléggé radikális módon újra strukturálták a pénzügyi szektor tevékenységét, mely kihatott a társadalmi tevékenységekre is. Az új vívmányok széles körű elterjedésének köszönhetően az 1990-es évek posztindusztriális társadalmából létrejöttek az első információs társadalmak.

A technológiai forradalom másik hozadéka, hogy a nemzetközi gazdaságtan (international economics) és a világgazdaságtan (world economics) az elmúlt másfél évtizedben

jelentős átalakuláson mentek keresztül és kialakították az egyenlőtlenségek különböző dimenzióit. Számos társadalmi-gazdasági tényező kapcsolódik a terrorizmushoz, amelyek szinte minden országban közösek. A gazdaságilag fejlett és a fejlődő országok között azonban jelentős különbségek is megtalálhatóak, amelyek a terrorizmussal összefüggő társadalmi-gazdasági tényezők közé tartoznak:

- A csoportos panaszok magas szintje és a gyenge jogállamiság minden országban összefügg a terrorizmussal.
- A gazdaságilag fejlettebb országokban a társadalmi jogfosztás és kirekesztés fontos szerepet játszik a terrorizmusban.
- A gazdaságilag kevésbé fejlett országokban a vallási vagy etnikai szakadások és a korrupció erősebben kapcsolódnak a magas szintű terrorizmushoz. [6]

A globalizáció egyik legjelentősebb hozadéka, az államok közötti kölcsönös függőségek kialakulása. Az technológia fejlődése és az internet megjelenése megszüntette a tér és az idő korlátokat, így a válságok rendkívül gyorsan át tudnak terjedni egyéb régiókra. Az államok közötti hagyományos hadviselést felváltották a nehezen besorolható konfliktusok, amelyekben kiemelt helyen szerepel az aszimmetrikus és hibrid hadviselés. Az információs technológia által létrehozott újfajta hadviselési módszerek, elmosták a háborúról alkotott eddigi elképzeléseinket és egyfajta "szűrkezónás" átmeneti állapotot alakítottak ki a hadviselésben. Az államok és a társadalmak funkciója szempontjából egy olyan világ jött létre, amelyben a digitalizációra épülő elektronikus információs rendszerek biztonsági kockázatot jelentenek.

A globális biztonsági helyzet összességében romló tendenciát mutat. Lévéen a regionális és globális hatalmi centrumok közötti versengés mellett, megnőtt az állami és nem-állami szereplők lehetősége is hogy érvényt szerezzen saját érdekeinek és gyengítse a nemzetközi rendet.

Az elrettentés központi elemét a 21. század ingatag nemzetközi biztonsági környezetében, a nukleáris és egyéb tömegpusztító fegyverek elterjedésével, valamint a ballisztikus rakéták elleni védelemmel lehet jellemezni. A 21. századi nemzeti és nemzetközi biztonságot fenyegető aszimmetrikus vagy hibrid fenyegetéseket, amelyeket a fejlett technológia lehetővé tesz, rendkívül ingatag geopolitikai környezet kíséri.

AZ ELRETTENTÉS MŰVÉSZETE

Az Egyesült Államok elrettentésének céljai

Az elrettentés alapvető célja továbbra is az, ami a hidegháború alatti elrettentésnek a stratégiai koncepciójának a megszületése óta volt: befolyásolni a nemzetek viselkedését, úgy, hogy ne vállaljanak agressziót az Egyesült Államok globális érdekeivel ellentétben. A hidegháború idején az elrettentési stratégia főként az ellenséges kommunista erőközpontok – a Szovjetunió és szövetségesei, a kommunista Kína és Észak-Korea – agressziójának a megakadályozására irányultak. A stratégiát alapvetően a Szovjetunió és Kína nukleáris támadásainak megakadályozására dolgozták ki.

A nemzetek és más csoportok köre, valamint az amerikaiak által elrettenteni kívánt viselkedéstípusok a hidegháború óta óriási mértékben bővültek. Az Egyesült Államok je

lenlegi biztonsági aggályainak továbbra is magában kell foglalniuk az Egyesült Államok szülőföldjének és azon szövetségeseinek védelmét, akikkel szerződéses kötelezettségeik vannak, és amelyek garantálják a kölcsönös biztonságot. De kiterjednek a nemzetbiztonságukat közvetlenül és közvetve befolyásoló érdekek széles körének védelmére is. Bár ezek a szélesebb körű problémák mindig is nyilvánvalóak voltak, ma már egyértelműbben megfogalmazódnak azon igényük részeként, amelyben a nemzetbiztonságukra ártalmas cselekedeteket elrettenthetik. A probléma kiterjed a tengerekre, a légutakra és a nemzetközi kereskedelemmel és a biztonsággal kapcsolatos tevékenységekre, a szabad felhasználásától a kulcsfontosságú erőforrásokig és az azokat irányító és biztosító nemzetek védelmére, a demokratikus nemzetek közösségének növekedésének ösztönzésére egy békésen fejlődő világban, amelyen keresztül saját biztonságukat is erősítik.

Az agresszió természete, amellyel most az Egyesült Államok foglalkozik, magába foglal számos, a katonai támadástól eltérő tevékenységet is. A nukleáris és más tömegpusztító fegyverek elterjedése ma már a nemzetbiztonsági prioritások egyik legfontosabb szempontja. A gazdasági hadviselés, a politikai felfogás, sőt a humanitárius aggodalmak, amelyeket az etnikai konfliktusokkal együtt járó kiterjedt emberi szenvedés, a nemzetek belső rendjének felbomlása és a regionális konfliktusok váltottak ki, mind-mind előtérbe kerültek, mint közvetlenül vagy közvetve, sokféle módon érintve az Egyesült Államok biztonságát.

Az elrettentés stratégiájának most a nemzetközi szintéren zajló fenyegető vagy erőszakos tevékenység nagy részével kell foglalkozni, amely érintheti az Egyesült Államokat, és az ilyen tevékenység elrettentése az Egyesült Államok szinte minden külpolitikai lépésére kiterjedhet. Nyilvánvaló azonban, hogy a hatékony katonai erő potenciális vagy tényleges alkalmazása lesz minden elrettentő erőfeszítés alapja, talán azoké is, amelyek olyan gazdasági vagy politikai akciókra reagálnak, amelyek kellően veszélyeztetik biztonságukat. A katonai erő „használatá” annyit jelenthet, mint az erők helyzetbe hozása a gyors cselekvéshez, vagy fegyveres konfliktusokat magában foglaló kiválasztott katonai akciók. Ezenkívül az elrettentés kudarcot vallhat, különösen olyan esetekben, amikor a kommunikáció félreérthető, vagy amikor – mint a terrorizmus esetében – az agresszor úgy gondolja, hogy olyan stratégiát dolgoztak ki, amely megtagadhatja a megtorlás lehetőségét. [7]

A fent említett átfogó nemzetbiztonsági megfontolások alapján az Egyesült Államok katonai erőinek képesnek kell lenniük a következő elrettentési célok teljesítésére:

- az Egyesült Államok és szövetségesei elleni külső erők támadásainak elrettentése, az ellenséges nemzetek fegyveres erőitől a nemzeti vagy multinacionális terrorista csoportokig;
- elrettenteni a hasonló támadásokat azon szövetségeseik ellen, akikkel kölcsönös biztonsági szerződéseket kötöttek;
- a nukleáris fegyverek és más tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása; és
- elrettenteni a nukleáris fegyverek és más tömegpusztító fegyverek alkalmazását katonai konfliktusokon belül, különösen, ha saját és szövetségeseinek a nemzetbiztonsági érdekei forognak kockán. [7]

Nukleáris fegyverkezési verseny

Noha az Egyesült Államok és a Szovjetunió szövetségesek voltak a második világháború idején, szövetségük a náci Németország 1945 májusi megadását követően megromlott. Az Egyesült Államok, miközben kiterjesztette a hatalmát és befolyását Kelet-Európa felett, gyanakvó szemmel nézte a Szovjetunió világhatalmi törekvéseit, míg a Szovjetunió nehezményezte az az Egyesült Államok geopolitikai beavatkozását és saját fegyverkezését. Tovább szította a bizalmatlanságot, az Egyesült Államok közlékenységének hiánya a Szovjetunióval szemben, hogy 1945. augusztus 6-án atombombát terveztek ledobni Hirosimára, bár azt beismerték, hogy a bombát ők készítették. A szovjet kommunista terjeszkedés visszaszorítása érdekében az Egyesült Államok több atomfegyvert épített. De 1949-ben a szovjetek kipróbálták saját atombombájukat, és elkezdődött a hidegháborús nukleáris fegyverkezési verseny. Az Egyesült Államok 1952-ben a rendkívül pusztító hidrogén „szuperbomba” tesztelésével válaszolt, a Szovjetunió pedig 1953-ban követte a példát. Négy évvel később mindkét ország tesztelte első interkontinentális ballisztikus rakétáját, és a fegyverkezési verseny rémisztően új szintre emelkedett. [7]

A nemzetközi szinten a kormányok alapvető kihívással néznek szembe államuk fennmaradásának biztosításában. Ezt a kihívást „biztonsági dilemmának” nevezik, amely növeli a fegyverkezési versenyt. Ez a nemzetközi rendszer szerkezetéből és a benne rejlő bizonytalanságokból adódik. A biztonsági dilemma megértéséhez látnunk kell, hogy a nemzetközi politikában nincs mindent átható felsőbbrendű világkormány, ahogy rendfenntartó rendőrség sincs. Ráadásul az államok soha nem lehetnek biztosak más államok természetében. Ez a bizonytalanság és az államok döntései ezen kockázatok kezelésére, merítik ki a biztonsági dilemma fogalmát. Dióhéjban ez annyit jelent, hogy bármit tesz egy állam biztonságának fenntartása érdekében, az elromolhat. Ha egy szomszédos államot barátságosnak tekint, és ennek következtében tartózkodik a fegyverkezéstől, miközben a szomszéd valójában ragadozó, akkor az agresszió áldozatává válhat, és megszűnhet létezni. Ha ellenségnek tekinti a szomszédos államot, és ezért tömeges fegyverkezésbe kezd, miközben a szomszédos államnak nincsenek valójában ellenséges szándékai, akkor az ellenfél fenyegetve érzi magát, és elkezdődik a felfegyverkezés ördögi spirálja, melynek eredménye, egy költséges és instabil fegyverkezési verseny lesz, amely háborúvá fajulhat. Minden válságjelenség, előrevetíti annak a lehetőségét, hogy a közösségen belül kialakított konszenzuális normák sérülnek. Tehát bármilyen választási lehetőség adódik is egy állam számára, az mindig magába foglalhat súlyos és kellemetlen következményeket. A hidegháború időszakában az volt a legfőbb kérdés, hogy hogyan lehetne megakadályozni a globális megsemmisítés háborúját. A dilemma enyhítésére a fegyverekkel kapcsolatban, az államok 3 kooperatív biztonsági intézkedés közül választhatnak: fegyverzetellenőrzés, non-prolifерáció és leszerelés.

A hidegháborús fegyverkezési verseny: az űrprogram

Az első Szputnyiknak nevezett szovjet műhold fellövése 1957. október 4-én megdöbbentette az Egyesült Államokat és aggodalommal töltötte el a világ többi részét, mivel a hidegháborús fegyverkezési verseny hirtelen űrversennyé változott. [8] Dwight D. Eisenhower elnök megpróbálta tompítani a kilövés sikerével kapcsolatos retorikát, miközben szövetségi forrásokat juttatott az Egyesült Államok űrprogramjába, hogy megelőzze a lemara-

dást. Számos szerencsétlenség és kudarc után az Egyesült Államok 1958. január 31-én sikeresen felbocsátotta első műholdját az űrbe, és az űrverseny folytatódott, miközben mindkét ország új technológiát kutatott, hogy erősebb fegyvereket hozzanak létre.

Kubai Rakétaválság és a fegyverzetszabályozás

A fegyverzet ellenőrzési rendszerek alapvetően biztonságépítő hatással voltak a biztonsági rend átalakításában. A hidegháborús konfrontáció idején a Szovjetunió által vezetett Varsói Szerződés országai és az Egyesült Államok vezette NATO közötti konfliktus potenciális csataterének tekintették az egész földterületet. Több millió katonát és több száz-ezer fegyvert vetettek be minden oldalon, közvetve vagy közvetlenül. Az európai államok területén több ezer robbanófejet állomásoztattak az úgynevezett taktikai nukleáris fegyverekhez. A fegyverzetellenőrzési rendszereket azért fejlesztették ki, hogy megelőzzenek egy nagyobb háborút és különösen, hogy gátat szabjanak a meglepetésszerű támadásoknak. Az is célja volt, hogy fokozatosan kiépítse a bizalmat a két egymással versengő katonai blokk: a NATO és a Varsói Szerződés között. A hidegháború idején bevezetett fegyverzet ellenőrzési intézkedések biztosították, a 1989 utáni biztonsági rend nagyrészt békés átalakítását.

A hidegháborús fegyverkezési verseny 1962-ben fordulóponthoz érkezett, miután a John F. Kennedy-adminisztráció kudarcot vallott Kuba miniszterelnökének, Fidel Castro-nak a megdöntésére, és Nyikita Hruscsov szovjet miniszterelnök titkos megállapodást hajtott végre a szovjet robbanófejek Kubában való elhelyezéséről, hogy elrettentse a jövőbeni puccskísérleteket.

Miután az amerikai hírszerzés megfigyelte Kubában épülő rakétabázisokat, ostromzárát kényszerítették az országra, és követelték, hogy a Szovjetunió bontsa le a bázisait és távolítsa el az atomfegyvereket. John F. Kennedy elnök tengeri blokádöt hirdetett a szigeten, és két hétig az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval együtt az egész világ felfokozott feszültségben élt. Az Egyesült Államok ígéretével, hogy nem dönti meg Fidel Castro kubai kormányát, a szovjetek lemondták a rakéták telepítésének tervét. A válság után Kennedy ezt írta Hruscsov-nak: *„Egyetértek Önnel abban, hogy sürgősen figyelmet kell fordítanunk a leszerelés problémájára. Talán... együtt tudunk valódi előrelépést elérni ezen a létfontosságú területen.”*

A válság békésen ért véget; mindazonáltal mindkét fél és az amerikai közvélemény rettegetve készült az atomháborúra, és elkezdtek megkérdőjelezni a „kölcönösen biztosított megsemmisítést” garantáló fegyverek szükségességét. [9]

Az 1962-es kubai rakétaválság küszöbén nem sokon múlt, hogy a világ elkerülte azt a nukleáris háborút, amely az egykori Szovjetunió és az Egyesült Államok között zajlott volna. Azóta pár ország felépítette nukleáris arsenálját, különösen azok, amelyek vitában állnak egymással (pl.: Pakisztán és India). A helyénvaló kérdés azonban a következő: Noha hivatalosan kilenc ország rendelkezik atomfegyverrel, miért volt képes a világ elkerülni az atomháborút? A választ a „nukleáris elrettentés elve” jelenti, amelyet olyan akadémikusok terjesztettek el a hidegháború idején, mint Thomas Schelling és B.D. Berkowitz. Azonban ez a logika még mindig releváns a nukleáris konfliktusok magyarázatában a hidegháború utáni világrendben?

A második világháborút követően a fegyverzetellenőrzés, mint a nemzetek közötti ellenségeskedés korlátozásának új megközelítésének hívei hangsúlyozták, hogy a katonai

fegyverek és a hatalom továbbra is a modern élet része marad. Szerintük irreális, sőt veszélyes, ha egy ország a fegyverek teljes felszámolására törekszik, és ez nem feltétlenül csökkenti a háború valószínűségét. Míg korábban a leszerelést a katonai erő alternatívájának tekintették, most a fegyverzetellenőrzést annak szerves részének tekintik. A fegyverzetellenőrzés hívei egy olyan stabil hatalmi egyensúly megteremtésére törekedtek, amelyben az államokat háborúba bocsátó erők ellenőrizhetők és szabályozhatók. A fegyverzetellenőrzésben tehát a hangsúly az általános stabilitáson van, nem pedig a fegyverek megszüntetésén, és a támogatók elismerik, hogy az erőegyensúly megőrzéséhez néha a fegyverzet növelésére van szükség. [10]

A fegyverzetellenőrzés fejlődése nagyban köszönhető az atomfegyverek létezésének is. Az 1950-es évekre, amikor az Egyesült Államok és a Szovjetunió is rendelkezett nukleáris fegyverekkel, a szuperhatalmak meg voltak győződve arról, hogy nem tudják biztonságosan leszerelni ezeket a fegyvereket. Garantált ellenőrzés hiányában – az a folyamat, amelynek során a szerződés résztvevői ellenőrzik egymás betartását a megállapodáshoz – egyik fél sem tud leszerelést végrehajtani anélkül, hogy sebezhetővé válna a másik fél csalásával szemben. A szuperhatalmak és más, atomfegyverrel rendelkező nemzetek célja tehát nem ezeknek a fegyvereknek a teljes felszámolása, hanem azok ellenőrzése lett, hogy a stabil nukleáris elrettentő erő fennmaradjon. A nukleáris elrettentés elképzelése szerint a nukleáris fegyverekkel rendelkező államot a megtorlás veszélye miatt elriasztják, vagy megakadályozzák attól, hogy azokat egy másik atomhatalommal szemben alkalmazza. Egyetlen állam sem hajlandó megkísérelni az első csapást, mert nem tudja megakadályozni, hogy a másik oldal visszacsapjon. A nukleáris elrettentés tehát az atomfegyverek pusztító erejével szembeni kölcsönös irtózáson alapul. Ezt az elképzelést kölcsönösen biztosított megsemmisítésnek (MAD) hívják. Sok szakértő az elrettentést tekinti a nukleáris fegyverek ellenőrzésének végső céljának. [11]

Mivel sok civil általában azt feltételezi, hogy a fegyverzetellenőrzés és a leszerelés ugyanaz, a köztudat gyakran csalódást okozott, amikor a szerződések a fegyverek számának vagy erejének növekedését eredményezték. A fegyverzetellenőrzés előnye azonban a leszereléssel szemben, hogy még az egymással szemben erősen gyanakvó vagy ellenséges államok is tárgyalhatnak megállapodásokról. A leszerelési egyezmények viszont nagyfokú bizalmat igényelnek, és nem valószínű, hogy ellenséges nemzetek között létrejőjenek.

A fegyverzetellenőrzést gyakran használják a fegyverkezési verseny elkerülésére – két vagy több hatalom közötti versengő fegyvergyarapodásra. Egy ilyen verseny mindkét fél számára költséges lehet, és a fegyverzet-ellenőrzési szerződések azt a hasznos célt szolgálják, hogy a fegyverkészleteket olyan szintre korlátozzák, amely megőrzi az elrettentést, miközben megőrzi az állam gazdasági és társadalmi erőforrásait más célokra.

A huszonegyedik században a nemzetközi béke és biztonság megőrzésére tett egyik fő erőfeszítés a fegyverek számának és a fegyverek felhasználási módjának ellenőrzése vagy korlátozása volt. E cél elérésének két különböző módja a leszerelés és a fegyverzetellenőrzés. A leszerelés az állam által fenntartott fegyverek és csapatok számának csökkentése. A fegyverzetellenőrzés a lehetséges ellenfelek között kötött szerződésekre vonatkozik, amelyek csökkentik a háború valószínűségét és terjedelmét, általában korlátozva a katonai képességeket. Bár a leszerelés mindig magában foglalja a katonai erők vagy fegyverek csökkentését, a fegyverzetellenőrzés nem. Valójában a fegyverzet-ellenőrzési megállapodások

néha lehetővé teszik a fegyverek növelését egy szerződés egy vagy a többi részes fél számára. [11]

A fegyverzetellenőrzést tekintették a megelőzés egyik legfontosabb módszerének, mint az erőegyensúly felfogásának stabilizálásának módját. A valódi erőegyensúly olyan háború, amelyet valójában egyetlen fél sem nyerhet meg. A fegyverzet-ellenőrzési szerződések által kodifikálhatóvá váltak a helyettesítő erőegyensúly mennyiségi becslései. Erre a helyettesítő erőegyensúlyra pedig úgy tekintettek, mint az egyensúlytalanság észlelésének megelőzésére, amely az egyik vagy másik felet háború indítására készíthette.

Jelentős változásokat hozott a katonai erőre épülő bipoláris világ felbomlása. Ehhez hozzátartozik, hogy a hidegháború éveit alatti katonai erővel elfojtott ellentétek, felszínre törtek. A nukleáris háború fenyegetése ugyan megszűnt, de ettől a világ még nem lett egységesebb vagy biztonságosabb. A globalizáció által kialakult stabilitások hiánya miatt kialakult egyenlőtlenségek hatására, megváltozott a biztonsági környezetünk is. Ideológiai, vallási, etnikai, nemzetiségi, területi viták jellemzik a 21. századot. A transznacionalizálódások megváltoztatták a piaci struktúrák láncolatát is, a nemzetközi áru-, technológia- és tőkeáramlás és a fölös globális beruházási tőke sodrásában.

A fegyverkezési verseny folytatódik

A hidegháború 1991-ben ért véget; 1987-ben azonban az Egyesült Államok és a Szovjetunió aláírta a közepes hatótávolságú nukleáris erőkről szóló szerződést (INF), hogy korlátozza minden típusú rakéta hatókörét. Más egyezmények, mint például az 1991-es START I szerződés és a 2011-es Új START szerződés, mindkét nemzet ballisztikus fegyverkezési képességének további csökkentését célozták.

Az Egyesült Államok azonban 2019-ben kilépett az INF-szerződésből, mivel úgy vélte, hogy Oroszország nem teljesíti az előírásokat. Bár az Egyesült Államok és Oroszország közötti hidegháború véget ért, sokan azt állítják, hogy a fegyverkezési verseny nem. Más országok megerősítették katonai erejüket, és a modern kori fegyverkezési versenyben vannak, vagy készen állnak arra, hogy belépjenek, ideértve Indiát és Pakisztánt, Észak-Koreát és Dél-Koreát, Iránt és Kínát. [12]

A nukleáris elrettentés logikájának megértése

Ennek a logikának az alapelve, hogy az egyik szereplő megakadályozza a másikat abban, hogy valamilyen cselekvést tegyen azáltal, hogy felkelti az utóbbi félelmét az ebből következő következményektől. Így egy atomháborúban mindkét fél olyan súlyosan megsérül, hogy lehetetlen lesz az egyik vagy a másik felet győztesnek nyilvánítani. Még ha egyikük meg is próbálná megtámadni és hatástalanítani riválisa nukleáris fegyvereit, a másik félnek akkor is maradna elegendő nukleáris fegyvere ahhoz, hogy teljes pusztítást tudjon végezni. [13] Annak ellenére, hogy a Szovjetunióknak 40.000 atomfegyverből álló nukleáris készlete volt, az USA-nak pedig 30.000 nukleáris fegyver, nem vettek részt atomháborúban. A kubai rakétaválság elemzése azt szemlélteti, hogy a csúcson szinte elkerülhetetlennek tűnt a szuperhatalmak közötti nukleáris háború. A vezetők azonban határozottan kitartottak amellett, hogy ne vegyenek részt nukleáris háborúban, mert az mindkét szuperhatalomnak pusztítást okozna. Ez az, ami arra készítette az USA-t, hogy elfogja a szovjet hadihajókat, ahelyett, hogy közvetlenül harcolna, Moszkvát pedig passzív kivonulásra. Az elrettentés a szuperhatalmak közötti tárgyalásokhoz vezetett, mivel a Szovjetunió beleegyezett a rakéták

Kubából való eltávolításába, míg az USA megígérte, hogy nem támadja meg Kubát, Kennedy elnök pedig még az amerikai rakéták Törökországból való eltávolítását is vállalta.

Ennek ellenére sok tudós szkepticizmusát fejezte ki az elrettentés logikájával kapcsolatban, azzal érvelve, hogy pusztán azért, mert elkerülte a Szovjetunió és az USA közötti nukleáris összecsapást, még nem jelenti azt, hogy ez „bizonyított tény”. A nukleáris stratégiák óvatosságra intették a vezetőket, amikor biztonsági stratégiájukat erre a logikára alapozták. Például az, hogy Észak-Korea atomháborúval fenyegetőzik az Egyesült Államok ellen, sok tanácsadóban és akadémikusban kételyeket ébresztett.

A nukleáris elrettentés azon a feltételezésen alapul, hogy egy ország saját biztonságának védelme érdekében kerüli a nukleáris háború elindítását.

Aztán ott van ennek a gondolatmenetnek a hitelességének kérdése: vajon az országoknak logikára kell-e alapozniuk biztonsági stratégiájukat? Sokan azzal érveltek, hogy a nukleáris elrettentés logikája nem bevett norma, hanem „hipotézis”, így egy nemzet biztonsági stratégiájának erre alapozása szerencsejáték.

Ennek a logikának egy másik nagy hibája a sok ellenőrizhetetlen változó jelenléte, mint például a nukleáris fegyverekkel való visszaélés, ha az irányítás nem megfelelő emberek kezébe kerül, vagy ha egy katona szándékosan nukleáris háborút indít, hogy rossz hírt keltsen. [14]

Miért nem felesleges a nukleáris elrettentés logikája a hidegháború utáni társadalomban?

Vitathatatlan, hogy a világ forgatókönyve megváltozott a Szovjetunió összeomlása és a bipolaritás megszűnése óta. Ahogy a hatalomért folytatott küzdelem fokozódik Kína és az Egyesült Államok között, egyre nagyobb aggodalomra adnak okot a Kína birtokában lévő nukleáris fegyverek, valamint annak lehetősége, hogy ezeket a fegyvereket az Egyesült Államok és India ellen is felhasználja. Aztán ott van Észak-Korea, amely folyamatosan elutasította Washington atommentesítési javaslatát, és továbbra is nukleáris fegyvereket gyárt. Ebben a dolgot az érvelem, hogy a rivalizálás ellenére a világ el tudta kerülni a nukleáris háborút, és a nukleáris elrettentés logikájának némi elismerést kell adni ebben.

Tekintettel az országok közötti feszült kapcsolatokra, úgy tűnhet, hogy a világ egy időzített bombán ül. Ennek ellenére azonban a nukleáris elrettentés logikája megnyugvást hoz. Először is ott van egy nukleáris háború költség-haszon elemzése. Magától értetődő, hogy a nukleáris fegyverek akkora pusztítást tudnak hozni, hogy a háború költségei meghaladják a hasznot, és ez „elriasztaná” a vezetőket a nukleáris hadviseléstől. Megújult a „második csapásmérő képesség” veszélye, amely visszatartja az országokat attól, hogy nukleáris hadviselésben vegyenek részt.

Másodszor, a személyes érdekek által vezérelt vezetők tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy egy atomháborúból senki nem kerülhet ki győztesen. Figyelembe véve Kim Dzsongun-nak az Egyesült Államokkal szembeni nukleáris fenyegetéseit, úgy tűnhet, hogy fennáll az észak-koreai nukleáris támadások lehetősége. Azonban Phenjan nem lépett fel ezekre a fenyegetésekre. Ennek fő oka az, hogy Kim Dzsongun megérthette, hogy egy nukleáris háború „kölcsönös pusztulást” eredményezne, és ez visszatartotta őt egy nukleáris támadástól.

Ennek a logikának egy másik jó példája Dél-Ázsia – egy ingatag régió, három atomhatalommal, amelyek vitában állnak egymással. Annak ellenére, hogy Kínának, Indiának és

Pakisztánnak vannak nukleáris fegyverei, a régió el tudta kerülni a nukleáris összecsapást. Pakisztán és India a második világháború után nukleáris államokká váltak, és azóta egy háborút vívtak. Az 1999-ben vívott Kargil-háborúban azonban nem használtak atomfegyvert. Shamshad Ahmed pakisztáni külügyminiszter-helyettes egy pakisztáni újságnak azt mondta, hogy Pakisztán hajlandó „arzenáljának bármely fegyverét bevetni területi integritásának védelme érdekében”. Erre George Fernandez, India akkori védelmi minisztere szorított, ezzel a kijelentéssel Pakisztán „likvidálja” a saját országát. Ez megmutatja, hogyan működik a nukleáris elrettentés, ha mindkét oldalról közvetett fenyegetést tesznek. A kínai-indiai kapcsolatokat elemezve, különös tekintettel a 2020-as ladakh-i helyzetre, nyilvánvaló, hogy mindkét ország ügyelt arra, hogy még a fenyegetésként se használjon atomfegyvert. Mindkét ország kijelentette, hogy a fegyver szerepe szűken a nukleáris zsarolás és kényszer elleni védelemre korlátozódik.

Így a nukleáris elrettentés nem csak egy hidegháborús kifejezés, hanem rendkívül érvényes a hidegháború utáni forogatókönyvben. Az országok megértették a nukleáris elrettentés fontosságát, és fontos szerepet játszik biztonsági stratégiáik kialakításában. Az országok tárgyalási alapként használják, hogy megakadályozzák más országok nukleáris megtorlását. Meg kell azonban jegyezni, hogy a nukleáris elrettentés nem az egyetlen válasz a biztonsági problémákra, és alkalmazása más stratégiák, például béketárgyalások és békeépítő intézkedések alkalmazásával is fokozható. Jóllehet nyilvánvaló, hogy az országok megértették a nukleáris elrettentés fontosságát, a világot a nem állami szereplők nukleáris támadása fenyegeti, mivel az elrettentés, mint stratégia ilyen esetekben valószínűleg kudarcot vallhat. [15]

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a nukleáris elrettentés veszélyt jelent a stratégiai stabilitásra, hiszen az erőegyensúlyok helyzete gyorsan változhat egyaránt jóra és rosszra is a globalizáció által megteremtett változó biztonsági környezetben. A hatalmi elitnek fel kell ismernie, hogy a nukleáris fegyverzet-ellenőrzési rendszerek, az emberi civilizáció túlélésének biztosítékai. A világrend, a haditechnika és a stratégiai gondolkodás dinamikus változásai nem jelentik azt, hogy már nincs szükség rá.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- [1] Stephen J. Flanagan, Ellen L. Frost, Richard L. Kugler: Challenges of the Global Century: Report of the Project on Globalization and National Security, National Defense University, 2001.
- [2] Fiona B. Adamson: Crossing Borders: International Migration and National Security, The MIT Press, 2006. 199. oldal
- [3] Antulio Joseph Echevarria: Globalization and the nature of war, University of Michigan Library, 2003.
- [4] Norrin M. Ripsman, T. V. Paul: Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis, International Studies Review 2005. 199–227. oldal
- [5] Kis-Benedek József: A NEMZETKÖZI TERRORIZMUS JELENLEGI TENDENCIÁI EURÓPÁBAN. KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT FELDELTŐ SZEMLE: XVIII. évfolyam 3. szám <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2019-3.pdf> Letöltés ideje: 2021.06.26

- [6] Global Terrorism Index 2020: A terrorizmus hatásának mérése. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GTI-2020-web-2.pdf>. Letöltés ideje: 2021.09.26.
- [7] Richard A. Paulsen: The role of US Nuclear Weapons in the Post-Cold War Era https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/b_0058_paulsen_role_nuclear_weapons.pdf (letöltés: 2022.04.04)
- [8] The Space Race: <https://www.history.com/topics/cold-war/space-race> (letöltés: 2022.04.04)
- [9] Key Moments in the Cuban Missile Crisis: <https://www.history.com/news/cuban-missile-crisis-timeline-jfk-khrushchev> (letöltés: 2022.04.11)
- [10] THE COST OF DISARMAMENT: DISMANTLEMENT OF WEAPONS AND THE DISPOSAL OF MILITARY SURPLUS: <https://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/npr/kopte32.pdf> (letöltés: 2022.04.05)
- [11] Michael A. Bellesiles: Firearms Regulation: A Historical Overview <https://www.jstor.org/stable/1147674> (letöltés: 2022.03.18)
- [12] US Leaves INF Treaty, Says Russia 'Solely Responsible': https://www.voanews.com/a/usa_us-leaves-inf-treaty-says-russia-solely-responsible/6173090.html (letöltés: 2022.04.10)
- [13] Richard A. Paulsen: The role of US Nuclear Weapons in the Post-Cold War Era https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/b_0058_paulsen_role_nuclear_weapons.pdf (letöltés: 2022.04.04)
- [14] David Krieger: TEN SERIOUS FLAWS IN NUCLEAR DETERRENCE THEORY <https://www.wagingpeace.org/ten-serious-flaws-in-nuclear-deterrence-theory/> (letöltés: 2022.04.04)
- [15] Richard A. Paulsen: The role of US Nuclear Weapons in the Post-Cold War Era https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/b_0058_paulsen_role_nuclear_weapons.pdf (letöltés: 2022.04.04)